

Zegening met scheermes

Tot in de twintigste eeuw gebeurde het nog: ~~doodzieke~~ zwangere vrouwen werden opengesneden om hun ongeboren vrucht te kunnen dopen. Dat was niet alleen onnodig wreed, het is ook tekenend voor de neiging van machtige mannen om controle uit te oefenen op vrouwen – en die neiging is er nog steeds.

Trudy Dehue

In De Groene Amsterdammer van februari 1950 berichtte een arts over een gebeurtenis die hem diep had geschokt. Een jonge vrouw, opgenomen in een katholiek ziekenhuis, zou naar verwachting niet lang meer leven. Familieleden waren afscheid aan het nemen toen de vrouw plotseling naar een operatiekamer werd vervoerd. Na terugkeer bleek de reden daarvoor echter geen laatste reddingspoging te zijn geweest. Integendeel zelfs, haar buik en baarmoeder waren opengesneden omdat ze 'vermoedelijk twee maanden zwanger was'.

Bevond er zich een embryo of foetus in het lichaam van een vrouw die samen met haar, of alleen, leek te gaan sterven, dan moest deze volgens de katholieke leer nog levend worden gedoopt. Want anders zou de zondige nieuwe ziel niet worden toegelaten tot de hemel. De arts schreef erbij dat dit in de Middeleeuwen tenminste nog, met behulp van een zogeheten 'doopsput', langs vaginale weg gebeurde. Maar 'thans is men zover dat men er met messen op afgaat'.

Afgaand op het feit dat het verhaal werd geplaatst, en de kop *Barbarij* erboven, deelde de redactie de verontwaardiging. Ze heeft het stuk echter wel ingekort, zoals eronder staat, en inderdaad had die arts slechts een glimp opgevangen van de katholieke zeden.

De doopsput was toen nog steeds in gebruik terwijl een operatieve nooddoop bepaald niet nieuw was. In 1932 had vrouwenarts Andreas Ausems van het Sint Antonius Gasthuis te Utrecht bijvoorbeeld een *Handboek voor Katholieke Kraamverpleegsters* gepubliceerd dat de inzet van de doopsput bij zelfs prille zwangerschappen voorschreef. Die moest de baarmoeder in, ondanks het feit dat zeventiende-eeuwse heelmeesters al hadden opgemerkt dat dit bij een gesloten baarmoedermond enorm pijnlijk is, en ondanks het feit dat zijn medische tijdgenoten waarschuwen dat zo iets ook groot infectiegevaar oplevert.

Mag het doorvoeren van die spuit in hedendaagse termen dus al obstetrisch geweld heten, dat was niet de reden dat dit de vrouw uit 1950 werd bespaard. Die reden was dat zo'n doop met de spuit inferieur werd

geacht. De betere strategie was het opensnijden van de buik- en baarmoederwand om de ongeborene rechtstreeks te bereiken. Deze ingreep werd zo goed mogelijk geheimgehouden, maar moest hij naar buiten toe worden verdedigd, dan heette het dat de vrouw toch al was overleden.

Dat laatste strookte echter niet altijd met de katholieke canonieke werken en zeker niet met de eeuwenlange praktijk, zoals verderop zal blijken. Eerst echter nog even wat meer over dat leerboek voor kraamverpleegsters uit 1932. Dit jaartal is belangrijk, want vanaf toen was een keizersnede niet meer noodzakelijk dodelijk, mits uiterst deskundig uitgevoerd, inclusief middelen tegen infecties en gedegen anesthesie die ook nodig is om de vrouw in leven te houden. Deze medische vooruitgang had tot de theologische vernieuwing geleid dat de operatieve doop tevoren met de katholieke patiënten moest worden besproken. 'Hoe staat nu de moeder tegenover deze maatregelen?' vraagt Ausems aldus in zijn boek, waarna hij zelf meteen het antwoord geeft: 'Tegen het intra-uteriene doopsel zal zij geen bezwaar kunnen maken', en 'geen enkele waarachtige en a fortiori katholieke moeder zal zich aan de sectio caesarea onttrekken wanneer haar kind lichamelijk en dus ook geestelijk in nood verkeert'.

Tot kort daarvoor waren het bovendien nog vaak priesters en vroedvrouwen die het mes in de zwangere buiken zetten, en dat dan ondeskundig, bij iemand thuis of desnoods ergens buiten. De gedoopte vrucht stierf daarna in elk geval, en vond de ingreep plaats op een levende vrouw, dan doodde deze ook haar. Dat laatste viel echter zelden te bewijzen, want ze was immers eerst doodziek verklaard. Mede hierom heeft de Begrafeniswet van 1869 het constateren van de dood en snijden in een lijk tot het alleenrecht van artsen gemaakt, waarna er gemakkelijker een boete voor ten minste die wetsovertredingen op te leggen was.

Ook met die vernieuwing is echter aan katholieke zijde meebewogen, want deze wet heeft tot verscherpte regels voor geheimhouding geleid. Het *Katholieke Verpleegstersboekje* door priester P.A. Popma, in de late jaren 1940 herhaaldelijk herdrukt, onderwijst het wettelijk verbod bijvoorbeeld wel, maar vervolgt met de mededeling dat verpleegsters 'hun eigen geweten' kunnen laten spreken. Daarna hebben ze een zwijgplicht, en dat zeker in het geval van een ongevraagde nooddoop bij een kind van niet-katholieke ouders. Bij iedere sacramentele keizersnede door de verpleegster zelf, vervolgt Popma bovendien, moet zij zich terdege bewust zijn van 'het gevaar van gerechtelijke vervolging met alle openbaarmaking daaraan verbonden' en 'minachting voor ons heilig Geloof'.

Al werd de ware doodsoorzaak van de vrouw nergens genoteerd en al werd de ingreep bij de opbaring van de vrouw ook letterlijk onzichtbaar gemaakt, Popma's risico op openbaarmaking en minachting bestond zeker. Het verhaal in *De Groene* van 1950 is daar een later voorbeeld van, maar eerder waren er al veel meer gevallen uitgelekt. Dat gebeurde vooral in landen zoals Nederland, met deels een niet-katholieke bevolking.

Het tijdschrift De Protestant sprak in 1822 bijvoorbeeld al van 'domme priesters' en 'onbekwame Roomsche vroedvrouwen', die met hun 'dweepziek onverstand' en uit 'louter fanatisme' de vrucht aan vrouwen 'ontrukken' en hen daarbij 'vermoorden (want hoe zou het anders heeten?)'.

En zo mogelijk nog bozer vervolgde het blad dat 'zulke heilige moorden (...) niet licht onderzocht, ontdekt of gestraft' kunnen worden, en als er al een rechtszaak uit voortvloeide, waren ook de rechters 'van die dweepzieke Roomschen'. Kwam katholieken echter al ooit iets van dergelijke

Voor het beëindigen van een
zwangerschap in het belang
van de vrouw kregen artsen
vanaf 1886 zes jaar cel

verontwaardiging ter ore, dan leidde dat alleen tot even grote tegen-verontwaardiging. Dit terwijl de aanklachten zeker niet uit de lucht gegrepen waren. Uit de reeks bekend geworden voorbeelden bespreek ik er hier slechts twee.

In de seculiere *Algemeene Konst- en Letterbode* deed stadsdokter Mulder van Zaltbommel verslag van de dag in 1827 waarop hij door de burgemeester naar het nabijgelegen Hurwenen was gestuurd. Daar was een hoogzwangere vrouw onwel geworden, waarop haar buurvrouw de pastoor erbij had gehaald, zoals elke katholiek in zo'n geval nadrukkelijk voorgeschreven was.

Alsof hij niet pas achteraf was gearriveerd, herleefde Mulder de traumatische gebeurtenis die hij had aanschouwd: 'Thans kwam het er bij hem op aan, om aan het ongeboren kind den doop toe te dienen; te dien einde vatte hij een mes en sneed den buik der vrouw, dwars, van den eenen darmbeenskam tot aan den tegenovergestelde, onregelmatig, ineens, door en door tot in de holigheid van de baarmoeder (...) en haalde het kind eruit. Nu sneed hij de navelstreng zonder die te onderbinden ter lengte van drie palmen van den buik des kinds af, en daar alles nu toch wel dood was vertrok de eerwaarde!'

In dit verslag staat ook dat het om 'de huisvrouw van F. Hoskam' ging en dat de precieze datum 8 augustus 1827 was. Zo heb ik de betrokken vrouw in de overlijdensregisters kunnen terugvinden. Op die datum is de veertigjarige Maria van den Heuvel uit Hurwenen geregistreerd als gewoon 'overleden', samen met een 'doodgeboren' dochttertje. In hulpeloze hanenpoten is dat ondertekend door Frans Hoskam.

Lang niet elke zaak zal op schrift zijn gesteld en veel op schrift gestelde zaken zullen voorgoed in kerkelijke archieven begraven zijn. Door digitalisering komen er nu echter wel meer voorbeelden bovendrijven en die kunnen ontzettend grimmig zijn. Kon het verbergen zelfs letterlijk met een lijkwade gebeuren, dat gold andersom voor het onthullen, want een rechtbank gaf soms opdracht om een vrouw weer op te graven. Dit om te bezien of ze daar met een geopende buik lag, en of daar dan een dode foetus in te zien was.

Ook in zo'n geval heb ik de naam van de betrokken vrouw kunnen traceren plus informatie over de rechtszaak. En neem het geval van de 'huisvrouw van Gerrit Houkes' uit Empel. In 1871 was zij zeven maanden zwanger toen pastoor Petrus Franciscus van der Meulen haar buik en baarmoeder kruislings zegende, maar dan met diens scheermes in plaats van wijwaterkwast.

Haar eigen naam bleek Johanna van Wamel te zijn, en ze was moeder van zes eerdere kinderen. In dit geval volgde er eveneens een rechtszaak tegen de pastoor, die nog in de archieven te vinden is. Diens machtige katholieke advocaat Emile van Zinnicq Bergmann bracht naar voren dat ze toch al dood was en dat de pastoor alleen maar had ingegrepen omdat een arts het had geweigerd. Dat de vrucht te prematuur was om dit te overleven en dat een kruislingse snede verbijsterend onprofessioneel en extra gruwelijk was, deed er daarna niet meer toe. De rechter accepteerde het argument van de advocaat dat je 'een kind toch ook uit een brandend huis redt', waarbij op te merken valt dat de woordkeuze 'een afgebrand huis' had moeten zijn als de pastoor oprecht had gedacht dat de vrouw overleden was. Verderop zal bovendien blijken dat de kruislingse snede was voorgeschreven vanuit het (foutieve) idee dat die beter geneest voor het geval de vrouw toch niet dood bleek.

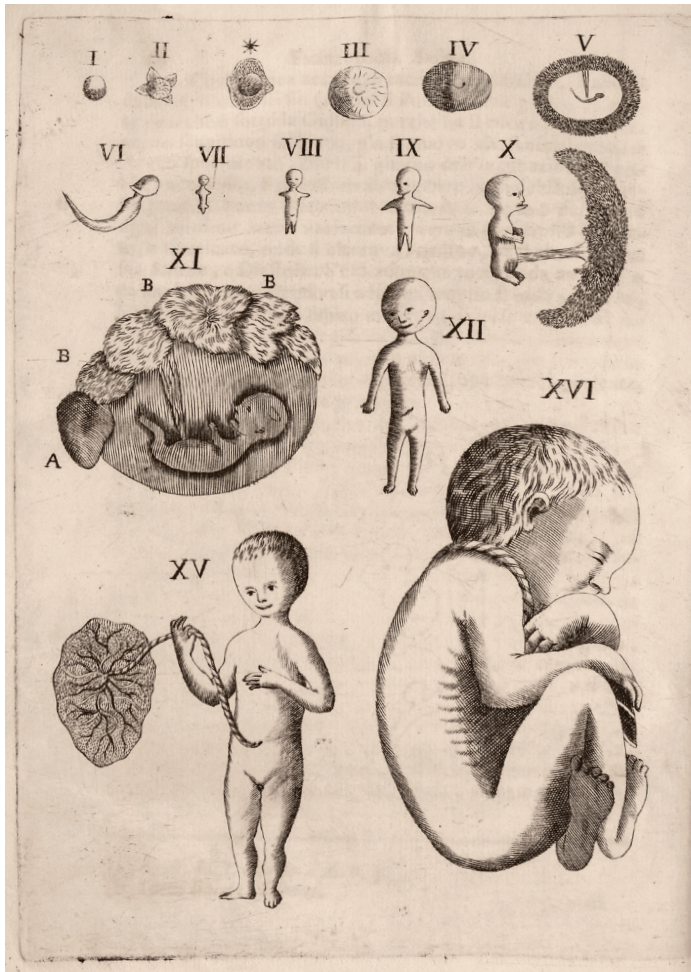
Detail uit de gravure *Christus in het voorgeburchte* van Antonie Wierix, 1593. Bij de letter D de ongedoopte kinderen

De officier eiste tien gulden boete en de rechter maakte daar vijf van. Dat was veel minder dan in het geval van de opgegraven vrouw waarna 25 gulden werd opgelegd. Was dat laatste dan wel een hoog bedrag? Ter vergelijking: voor het beëindigen van een zwangerschap in het belang van de vrouw werden artsen, apothekers en vroedvrouwen vanaf 1811 tot dwangarbeid veroordeeld, en vanaf 1886 tot zes jaar gevangenis plus een blijvend beroepsverbod. Dat gold ongeacht de vraag of de ingreep het leven van de vrouw had gespaard.

Het professioneel redden van een vrouw vanwege een reëel probleem werd dus veel hoger bestraft dan haar amateuristisch opensnijden vanwege een irreële ziel. Het verbod op behouden van de vrouw stond sinds 1811 zelfs in de wereldse strafwet, die onder de katholiek Napoleon ook in de lage landen was ingevoerd. En de plicht tot opensnijden stond al heel lang in de katholieke canonieke werken, zonder dat dáár een wereldse wet tegen was.

Deze verregaande vorm van mannelijke machtsuitoefening moet bespreekbaar worden, al was het maar vanwege de extra dreiging die er gedurende een hele zwangerschap vanuit is gegaan. Zeker in vroeger tijden was de kans groot dat de vrucht in de baarmoeder overleed, en de vrouwen plus hun omgeving werd stevig ingewreven dat ze bij ieder vermoeden

Rijksmuseum Amsterdam

Plaat uit *Embryologia Sacra*, 1745, door Francesco Cangiamila.
Ook de kleinste vrucht moest levend worden gedoopt, en Cangiamila
claimde er veel eigenhandig te hebben uitgesneden

daarvan meteen de pastoor moesten gaan informeren. Het naargeestige einde van de vrouwen die vervolgens zijn gedood, heeft ook het bestaan van hun kinderen en kleinkinderen getekend, welke beide generaties nu nog in leven zijn. Bovendien moet dit bespreekbaar worden omdat het achterliggende denken tot op de dag van vandaag de rechten van vrouwen ernstig schendt.

Eerder probeerde ik dit aan te kaarten met mijn boek *Ei, foetus, baby* uit 2023, waarin nog veel meer gevalsbeschrijvingen, maar minder katholieke werken beschreven staan. Dat boek kreeg ruime publieke aandacht, maar de katholieke kerk bleef stil. Wij gaan niet op 'beweringen' in, werd me verteld nadat het onderwerp ruim twee jaar later zijdelings ter sprake was gekomen in een interview met *Trouw*.

Ook toen zei niet één van de mannen die mij erop aanspraken geschokt te zijn door wat vrouwen in naam van hun geloof is aangedaan, laat staan dat ze er hun spijt over betuigden. Hun reacties (tijdens en na het EO-radioprogramma *Dit is de dag*) toonden het traditionele katholieke patroon van ontkenning en verongelijkheid. Zonder zelfs maar een vraag te stellen, spraken ze het verhaal gewoon tegen. Dit alsof ik de operatieve doop niet uitvoerig had gedocumenteerd, en alsof die documentatie ook geen verwijzingen naar bewijsvoering van andere historici voor andere landen bevat. Tegen alle evidentie in stelden ze dat de doop der ongeborenen nooit in leerboeken heeft gestaan, en zeker nooit van de officiële kerk is uitgegaan. Nou ja, misschien was hij toch weleens door iemand op papier gezet, en wie weet dan ook weleens uitgevoerd, maar zonder harde cijfers over precieze aantallen was er niets zinnigs om over te praten.

In dezelfde stijl wist *Geen Stijl* dat het om 'bakerpraatjes' gaat, welke toch al seksistische kwalificatie hierbij extra navrant is. Verder reageerde een pastoor uit Heemstede, bekendstaand als 'de twitterpastoor', met verwijten van 'dwalen in de mist', 'amateurisme', 'sensatiezucht' en 'zotteklap' (aan mijn adres, voor de goede orde). Dat deed deze via een aantal tweets en in een blog. Als tegenbewijs voerde dit blog een afstudeerscriptie uit 1981 aan. Die zal verderop inderdaad belangrijk blijken, maar volgens deze pastoor zou de scriptie bewijzen dat de geestelijken juist verantwoordelijkheid hebben genomen: ze hadden slechts voldragen ongeborenen kinderen gered door een keizersnede bij overleden vrouwen uit te voeren, en dat bovendien alleen nadat een dokter had geweigerd het te doen. De veroordelingen waren dus ronduit onrechtvaardig.

Dat klinkt alsof hij zelf nog steeds tot zo'n ingreep bereid zou zijn. Maar waarom was dit in vroeger tijden dan al strafbaar? En waarom hielden artsen zich er liefst verre van? Vanwaar ook de onthutste verslaggeving in de kranten in plaats van een lofzang op de moedige priesters?

Het eerste deel van het antwoord is dat ook voldragen ongeborenen het verschrikkelijke overlijden van de vrouw alleen kunnen overleven als de keizersnede binnen enkele minuten plaatsvindt, professioneel is uitgevoerd, en dat ook nog in ideale omstandigheden. Buiten een ziekenhuis is dat uitermate zeldzaam en tot ongeveer 1930 kon het al helemaal zo goed als nooit.

Ging het inderdaad om een overleden vrouw, dan was het doorsnijden van haar buik- en baarmoederwand dus in elk geval een uiterst lugubere vorm van lijkschennis, terwijl de dood van haar ongeborene dan vele malen bruter was dan deze anders zou zijn geweest. Niet voor niets wilden de meeste artsen ook hier niet aan meewerken. En niet voor niets legde de Begrafeniswet van 1869 vast dat lijkschouwing alleen nog door artsen mag worden gedaan. Daarna konden de snijdende pastoors wat makkelijker tot een geldboete worden veroordeeld, waarna de kerkelijke reactie er slechts een van heilige verontwaardiging was, die, zoals blijkt, tot op heden bestaat.

Het tweede deel van het antwoord is dat het lang niet altijd om voldragen zwangerschappen ging. Daarvan getuigt ook die ene afstudeerscriptie die volgens de twitterpastoor zou bewijzen dat het alleen om het redden van voldragen baby's is gegaan. Als auteur noemde hij W.J.P.M. Brand, die blijkt te zijn geboren in Hulst, bij diens afstuderen pastoor was in Hulst, en een casus behandelde uit Hontenisse, nu gemeente Hulst.

Dit verhaal uit eigen parochie werd dat nog sterker met de herinterpretatie in 2025. Pastoor Brand is inmiddels overleden, maar indertijd besprak de *Provinciale Zeeuwse Courant* diens scriptie met daaronder een auteurs-interview. Braaf kopte die krant: *Pastoor haalde baby met keizersnede*, maar het artikel vertelt dat de beschreven pastoor De Maeyer in de jaren 1830 niet één maar drie keer op het opensnijden van een zwangere vrouw was betrapt. Er waren meer bekend geworden gevallen van recidivisme onder de pastoors, en als De Maeyer andermaal zou worden gesnapt was hem een half jaar gevangenisstraf in het vooruitzicht gesteld. Bovendien had hij niet alleen bij voldragen zwangerschappen toegeslagen. Onder zijn slachtoffers was ook een vrouw met een zwangerschap van vijf maanden, op welk moment een ongeborene al helemaal geen levensvatbare baby is. De scriptie zelf vertelt verder nog dat De Maeyer bij zijn bisschop had aangedrongen op straf voor een dokter die hem in de steek had gelaten: kon deze misschien van de heilige sacramenten worden uitgesloten?

Een geval aangevoerd om deze zielzorgers als reddende engelen voor te stellen, blijkt dus vooral, en op zijn best, het aantal ontdekte lijkschendingen te hebben verhoogd. Of waren het ontdekte moorden? Het derde, nóg afschrikwekkender deel van het antwoord is dat de meest gezaghebbende katholieke geschriften niet eens voorschreven dat de vrouw al dood moest zijn. En voor zover ze opschreven dat het om dode vrouwen ging, was dat schijnheilig omdat de voorwaarden voor een geldige doop dat zo goed als onmogelijk maakten.

De geschriften die de vruchtdoop voorschreven, dateren van vele eeuwen her, maar vanaf de late achttiende eeuw circuleerde de meest invloedrijke opdracht ertoe in de lage landen. Dat was de verkorte Nederlandstalige versie van de *Embryologia Sacra*, een dik boek in het Latijn dat voor priesters al langer en wereldwijd beschikbaar was. Auteur was de Italiaanse jezuïet Francesco Emanuele Cangiamila en de kortere Nederlandse versie was – inclusief warme aanbeveling door de paus – door verschillende uitgeverijen op de markt gebracht.

Volgens de ondertitel beschrijft dit boek de plichten van priesters en hulverleners ‘jegens de kinderen die noch niet geboren zijn’. Die hielden in dat zwangere vrouwen met een vrucht in levensgevaar op hun ‘schrikkelijke doorgang’ naar het hiernamaals worden voorbereid. Buiten hun blikveld moest op dat moment al iemand klaarstaan met het mes.

Wachten op zekerheid over haar dood was onmogelijk, want die heb je pas bij ‘verrotting’ en dan valt haar vrucht niet meer te dopen, lees je vervolgens. Het stoppen van haar pols en ademhaling is bijvoorbeeld onvoldoende bewijs van overlijden, evenals uitblijven van reactie op insnijden van haar voetzolen.

Dat liet dan tenminste de voetzolen van de vrouwen heel, want ze moesten tot in hun blaas op meerlingen worden onderzocht. Voor het geval ze inderdaad nog in leven waren, moest de snede kruislings zijn gemaakt, want dat zou de genezing bevorderen. De verdere, uiterst gedetailleerde snij-instructies door verschillende lagen huid laat ik maar achterwege. Cangiamila adviseerde het meest bloederige werk aan een chirurgijn over te laten, zeker bij een levende vrouw want dan is er extra behendigheid nodig.

Omdat zo iemand niet altijd beschikbaar of bereid is, vervolgt de opdracht in ijskoude redeneerstijl, moeten vroedvrouwen de operatie op zwangere dieren oefenen. Is de pastoor verlaat, dan moet de vroedvrouw alvast in de levende vrouw gaan snijden. Dat heeft ook als voordeel dat die vrouw haar kent en vertrouwt.

Een van Cangiamila's uitgesproken volgelingen was de katholieke legerarts Petrus van Bavegem, die ook beroemd wilde worden als eerste dokter

De ziel die tegelijk met de zaadcel in de eikel belandt, is door toedoen van oermoeder Eva met de erfzonde belast

die de vrouwen in leven hield. Bijgaande gravure komt uit diens *Tractaet (...) over de beruchte keysserssnede* van 1773. Met de opgestoken arm van de vrouw toont hij dat ze bij leven en onverdoofd wordt geopereerd.

Van Bavegem noemde de keizerssnede in zijn boektitel ‘berucht’ want de meesten van zijn collega's keerden zich er fel tegen, omdat hij de dood betekende van de vrouw. Bij een levensbedreigende zwangerschap of bevalling kozen zij ervoor om de vrucht dan maar langs natuurlijke weg te verwijderen om tenminste de vrouw te behouden.

De voorschriften voor een goede katholieke doop stonden dat echter in de weg, want die beginnen met de leerstelling dat er tegelijk met de zaadcel een ziel in de eikel belandt. En die ziel is door toedoen van oermoeder Eva met de erfzonde belast. Daarmee kan hij nooit worden toegelaten tot de hemel en moet hij voor eeuwig in het vagevuur, of voorgeborchte, voortbestaan. Dus moet die erfzonde, ongeacht de duur van de zwangerschap, tijdig worden weggewassen door een priester.

Klinkt dit al als erg fantasierijke machtsuitoefening, er volgt nog meer wonderbaarlijks. Dacht een priester dat een ongeborene al dan niet samen met de vrouw zou gaan sterven, dan viel de nieuwe ziel, hoewel onsterfelijk geacht, alleen via het sterfelijke lichaamje te redden – en dit ook nog alleen op voorwaarde dat dit lichaamje tijdens de doop in leven was.

Je zou ook denken dat ongeboren lichaamjes zich al in vruchtwater bevinden, dat net zo goed door God geschapen is. Maar het ritueel moest met ánder water gebeuren, waarbij vaak allerlei andere soorten water als geschikt worden geclassificeerd. En zo'n doop heette verder nog alleen geldig als dat water rechtstreeks op het blote hoofdje was beland, want dat zou de plek zijn waarin de ziel zich bevindt.

Een embryo of foetus moest dus net zoals een pasgeboren baby levend en blootshoofds in handen van een zielzorger komen. Maar embryo's en foetussen zijn geen baby's, want ze zijn innig verbonden met de vrouw in wier lichaam ze langzaam tot ontwikkeling komen. Vrouw en vrucht vormen anders gezegd een fysieke eenheid zodat ze tegelijkertijd overlijden, of hooguit enkele minuten na elkaar, zoals dat met organen gebeurt die ofwel het eerst uitvallen ofwel vrijwel direct na iemands dood. Constateerde een pastoor levensgevaar voor de vrouw of voor alleen haar vrucht, dan was er dus grote haast geboden. Dit terwijl het vaststellen van dood zowel tijd als deskundigheid vergt.

Uit Petrus van Bavegem, 1773,
Tractaet (...) over de beruchte keysserssnede

Vanaf de negentiende eeuw brachten steeds meer deskundigen onderzoek naar voren met de conclusie dat vrouw en vrucht doorgaans samen sterven, waarop de katholieke gezagsdragers reageerden. De machtige kardinaal-aartsbisschop Engelbertus Sterckx kwam in 1851 bijvoorbeeld met een vervolg op Cangiamila's instructieboekje. De verschillen waren gering, zij het dat Sterckx het nieuwe wetenschappelijk onderzoek besprak. Dat was volgens hem alleen op gehospitaliseerde vrouwen van lichte zeden gebaseerd, terwijl de vrucht van een vrouw die ‘zuiver van zeden en sterk van lichaam’ is, haar zeker nog een tijd overleeft. Vooral die vrouwen moesten volgens Sterckx dus sacramenteel met een mes worden bewerkt. En priesters of vroedvrouwen die dat nalieten, moesten met ‘eenen meulensteen om den hals in de zee geworpen’ worden, wat ‘onzen Goddelyken Zaligmaker’ zelf had bepaald.

Tot dan toe was hun goddelijke straf alleen een doodzonde op je conto geweest. Het is dus niet onbegrijpelijk dat er uit de periode hierna relatief veel gevallen aan het licht zijn gekomen. Kranten berichtten over gebruikte scheermessen, zakmessen en zelfs een broodmes die voor het heilige doel zijn ingezet. Sterckx, wiens macht tot ver in Nederland reikte, mengde zich

Klavers (vervolg)

huisvesting gevraagd

Heb je tijdelijk (1 à 3 mnd) een kamer vrij en wil je 300e pm verdienen en tegelijkertijd iemand helpen? Gastgezin in Leiden / Den Haag e.o. gezocht voor nette scoutsleiding uit Syrië. Goed met kinderen, koken, helpen in huishouding. Meer info: Karen, 06-15208486

cursussen en coaching

Relatie-Intensive, twee- of driedaags. Conny Heuvelman, www.relaties-idee.nl

Jan Rothuizen

Zeilschrijf-3dgse op het Wad!
Harlingen 20-22 april €425
www.spesmea.nl/boeken/

Leren groenten telen en tegelijk vakantie vieren? Kom twee keer een week naar Bretagne voor dé moestuincursus:
www.vanbretonsebodem.nl
max. 6 deelnemers

lezersaanbieding

'Energieheater, de mens op auditie' – verkoop via boekhandel, boekscout.nl en bol.com. Essays over o.a. energiefilosofie, symmetrie in de mens, de chloorparadox en plattelandsethiek.

diensten

Relatieherstel ouder(s) en kind. Peter Spelbos, www.geweldlooscommuniceren.nl

Professionele schoonmaker, al 20 jaar in dienst bij De Groene Amsterdammer, zoekt daarnaast schoonmaakwerk bij particulieren. Vriendelijk, betrouwbaar. Voor vrijblijvende info, bellen met Moussa: 06-84706389

Ondernemer of stichting met passie voor natuur? Op zoek naar een boekhouder die je begrijpt?
www.irisschram.nl

Handige, betrouwbare, pensionado (m) is 1 à 2 dagen p/w beschikbaar voor (klus)werk, regio Amsterdam. Referenties op verzoek. Redelijk uurtarief, in bezit van auto.
Peter - 0619 598 805

RENOVEREN van BADKAMER en TOILET? ISOLEREN van dak, wanden en vloeren? Loodgieterswerk, schilderen en elektra. Informatie: Amad 06-4872 7768 <https://handstohire.nl>

Engel Tuinen – ontwerpt natuurlijke en biodiverse tuinen. Utrecht en omgeving. www.engeltuinen.nl

Breng je goede voornemens op een verrassende manier in de praktijk: 'Vertel es' zoekt gespreksleiders die wekelijks 1,5 u online gesprekken willen leiden in het NL met hoogopgeleide gevluchte nieuwkomers. www.vertel-es.nl. 'Zo'n feest! Wat een verrijking dat ik dit ben gaan doen.' – Pita Schimmelpenninck van der Oije

divers

Hoe kan je jezelf leren kennen, als er elke minuut op je wordt ingebroken voor behoeftes die je niet hebt? Zie het essay SMARTVREUGDEMENS als een uitnodiging om zowel je smart als vreugde te leren kennen. Gebaseerd op de psychologie van C.G. Jung. Van Helen Gerretsen. Te verkrijgen via de boekhandel. Zie ook: www.helengerretsen.nl

Wij zijn Paul & Emma en wij verkopen bijzondere chocolade. www.Chocoladeverkopers.nl

Henny van Ham exposeert op 14, 15, 21 en 22 maart in Cuijk. Groot en klein werk, oliepastel en grafiek, abstract en buitengewoon. Za-zo 12:00-17:00 uur: Kerkstraat 12, Pakhuis, Cuijk. Bezoek ook de beeldentuin. Kost niks. Info: <https://hennyvanham.nl> - <https://beeldentuincuijk.nl> - info@koffiekoek.nl

Kijk ook naar onze Klavers online! U kunt uw Klavers alleen online aanmelden
groene.nl/klavers

‘Een gedurfde roman over de gespleten Russische ziel.’ – *The New York Times*

‘Relevanter dan ooit.’
– Lisa Weeda

NU IN DE BOEKHANDEL

UITGEVERIJ
BALANS

intussen in de Nederlandse parlementaire discussies over een begrafenisswet.

Deze uiterst moeizaam tot stand gebrachte wet van 1869 behoudt het constateren van een overlijden niet alleen voor aan artsen, maar daarna moet er ook ten minste 36 uur met begraven of cremen worden gewacht. En naar aanleiding van een pastorale keizersnede in het dorpje Clinge, eveneens bij Hulst, is er destijds nog een extra bepaling toegevoegd: ook een lijkenopening werd voorbehouden aan artsen, en wel om er zeker van te zijn dat het lijk echt dood is, zoals het Zeeuwse Kamerlid Willem de Brauw dit niet zonder cynisme verdedigde.

Sterckx reageerde verontwaardigd dat priesters hun reddingswerk hierdoor in strijd met de Nederlandse wet moesten gaan doen. Dat bleek overigens reuze mee te vallen, omdat er zoals verteld slechts geldboetes voor werden uitgedeeld, die ook nog eens uit het collectegeld der parochianen werden betaald. Aankarten bleef doorgaans bovendien vergeefs, zelfs al gebeurde dat in 1901 door de gerenommeerde hoogleraar gynaecologie Hector Treub en in 1921 opnieuw door cardioloog Adriaan Korteweg. Ook zij stuitten op heftige verongelijkheid van katholieke collega-medici en gezaghebbende prelaten. Die moderniseerden hun oude argumenten, zodat deze geschiedenis terugkeert naar de eeuw waarmee zij begon.

In debat met de ongelovige Treub voldeed het niet om jezelf nog als persoonlijke spreekbuis van De Allerhoogste te presenteren. Monseigneur Theodorus Vlaming, hoogleraar katholiek recht en voorzitter van de kerkelijke rechtbank [sic] bracht in 1901 dus naar voren dat er in Rome over de kwestie vrouw versus nieuwe ziel was besloten, en wel 'door mannen van veelzijdige en grondige wetenschap; mannen die (...) over de hun voorgelegde vragen beslissen met besef van verantwoordelijkheid (...); mannen die voor het heil der lijdende mensheid niets minder bezorgd zijn dan wie dan ook'. Trouwens, 'de heerschappij over leven en dood van den nog ongeboren mensch', kon Vlaming het daarna toch niet laten, behoort 'geheel en uitsluitend aan den waren levenden God'.

Dus bleven het aardse mannen die het leven tot diep in het vrouwelijk lichaam bedisselden: ze bespraken wat men met buitenbaarmoederlijke zwangerschappen moest doen, en wat de strategie moest zijn bij vrouwen in wie slechts mogelijk een bevruchte eicel huisde. Terwijl deze onderwerpen eigenlijk al eeuwen uitgekauwd waren, gingen de twintigste-eeuwse mannen toch ook wel verder mee met hun tijd.

Zodra de keizersnede niet meer noodzakelijk dodelijk was, werd de vruchtdoop bijvoorbeeld nog sterker tot 'een moederplicht' verklaard. Dat kwam in het begin al even ter sprake in verband met Ausems *Handboek voor katholieke kraamverpleegsters*. Deze katholieke vrouwenarts kan zijn geïnspireerd door een boek in het Latijn uit het Groot-Seminarie in Haaren, welk werk onderwees dat men de vrouwen nu niet langer een 'zware verplichting' moest voorhouden, maar hen moest 'prijzen' en 'effectief overtuigen'. De vrouwen met een mogelijk stervende vrucht moest worden voorgehouden 'dat de pijn van deze ingreep niet meer zo hevig is, vooral niet wanneer chloroform wordt gebruikt, en dat het bloedverlies niet meer zo immens is'.

We schrijven nu 1912, toen de overlevingskans nog zeer gering was, en zo mogelijk nog vileiner suggereerde docent Matthei Rath om de vrouw te vertellen dat het verwijderen van een dode foetus pas echt 'afschuwelijk en zeer wreed' zou zijn. Rath was docent voor priesterstudenten, en je rilt bij de gedachte dat die jongens ongeveer twintig jaar oud waren. Hun enige vrouwelijke gesprekspartner ooit zal dus hun katholieke moeder zijn geweest, terwijl ze al oefenden met het verplichten tot echtelijke seks van de vrouw, het verbieden van voorbehoedsmiddelen en het afnemen van de biecht.

Onderling raakten de geestelijken intussen niet over vrouwelijke seksualiteit uitgepraat, waarmee naar hun idee ook heel veel samenhang. Zelfs inwendig maandverband werd in een

Luister naar De Groene

In *De Groene Amsterdammer* Podcast interviewt Kees van den Bosch Trudy Dehue over haar onderzoek naar het oude katholieke gebruik om ongeborenen te dopen.

Onze podcast is vanaf elke donderdagmiddag gratis beschikbaar via groene.nl/podcasts

mengelmoes van Latijn en Nederlands verboden, omdat dit tot 'manipuleeren aan den vulva' leidde. En in diezelfde bijzondere taal delibereerde men veelvuldig over de vraag of die vliezen onderdeel van de vrucht zijn, of toch de vrouw. Het theologisch Latijn raakte daarbij doorspekt met gynaecologisch Latijn, want het ging erom welke van de vliezen dan. De slotsom stond echter al eeuwen vast: die vliezen behoren tot de vrouw, en dus moesten na haar buik- en baarmoederwand

ook die worden stukgemaakt.

Ik beperk me verder echter tot de roemruchte Theologia Moralis door Joseph Antonius Aertnys en diens collega Clemens Damen, eveneens van het Groot-Seminarie te Haaren. De vele drukken van dit Latijnse boekwerk werden uitgespeld tot in priesteropleidingen elders op de aardbol. Op gezaghebbende toon bespreekt de uitgave van 1956 elke mogelijke gynaecologische behandeling, om deze steeds als 'geoorloofd' dan wel 'verboden' te classificeren. Vuistregel is dat vrouwen dienen voor de productie van nieuwe zielen, die onder het gezag van zielzorgers vallen. En de keizersnede behoorde nog steeds tot de derde belangrijke classificatie, te weten 'verplicht'.

Dit alles ging schuil achter die ene korte gevalsbespreking in *De Groene Amsterdammer* van 1950. Pas in de jaren zeventig zou de katholieke kerk noodgedwongen tot enige echte bezinning komen op dit gebied. In het kader van het streven naar 'wederzijdse dooperkenning' met andere kerken stelden deze als voorwaarde dat de hele nooddoop uit het ritueel moest worden geschrapt. Over de doop bij ongeborenen schreef het Nederlandse Episcopaat daarop: 'beëindiging van deze praktijk zal voorzichtig bestudeerd en bevorderd moeten worden'. We kunnen er dus niet gerust op zijn dat deze praktijk nergens ter wereld meer bestaat, want veel landen zijn nog steeds intens katholiek.

Vrouwen als dozen waar iets ter bewaring is in gestopt dat er naar gelieven weer uit mag worden gehaald, of er juist in moet blijven. En dat evengoed als de doos daaraan kapotgaat. De vrucht wordt toegankelijk, net zoals de vrouw eromheen, terwijl hetzelfde gebeurt met de geschiedenis daarvan. De website van de bisschop van Haarlem stelt nu bijvoorbeeld dat de vruchtdoop hooguit in de achttiende eeuw voorgekomen is, wat weer een extra voorbeeld is van miskennen van het overduidelijke tegendeel. Om het bewijs in diskrediet te brengen, voert hij ook mijn standpunt over het recht op abortus op.

Dat deugt niet, maar een samenhang tussen beide onderwerpen is er wel. Het idee dat er met een zaadcel meteen een nieuwe ziel in een vrouwenlichaam belandt, doet intussen immers overal weer opgeld. Daarvoor is de verhullende term 'kloppend hartje' in omloop gebracht, die ongemerkt de gangbare definitie van een hart heeft veranderd, alsof het daadwerkelijke hart van de vrouw overbodig is.

De notie van het kloppende hartje wordt in stelling gebracht bij het streven om ongewild bevruchte vrouwen tot uitdragen en baren te verplichten. En dat negeert andermaal een open deur: een ongewenste bevruchting is altijd veroorzaakt door een man. Die heeft zijn zaad in het lichaam van een vrouw gedeponeerd zonder zich ervan te verzekeren dat ze een kind van hem wil. Zoekt zij vervolgens noodgedwongen zelf een oplossing, dan wordt ze gehinderd door een bijna vijftig jaar oude wet, die op de katholieke notie van de ongeboren ziel is gebaseerd.

Daardoor negeert de wetgever ook het advies van de WHO om de bijna vijftig jaar oude medicatie vrij te geven waarmee een vrouw een pril- le ongewenste bevruchting zelf ongedaan kan maken. Bij die weigering gaat het nu niet meer om leven in het hiernamaals. Toch wordt ongewenst bevruchte vrouwen onder het mom van opkomen voor 'het' leven, nog steeds hun al bestaande leven ontzegd. Onuitgesproken worden ze aldus ook nu nog als verpakkingsmateriaal voor andermans doelen behandeld. ■

Trudy Dehue is emeritus hoogleraar wetenschapstheorie en wetenschapsgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze schreef onder meer het boek *Ei, foetus, baby: Een nieuwe geschiedenis van zwangerschap* (2023).